

ІННА ДЯКОВ,

методист

(Україна, Хмельницький, Хмельницький обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти)

INNA DIAKOV,

methodist

(Ukraine, Khmelnytskyi, Khmelnytskyi Regional Institute of
Postgraduate Education)

Формування концепції позашкільного виховання особистості в умовах діяльності Софії Русової в Міністерстві освіти періоду Директорії

Forming of Conception of Out-Of-School Education of Personality in the Conditions of Activity of Sofia Rusova in Ministry of Education during the Period of Directory

У статті автором здійснено аналіз педагогічної спадщини Софії Федорівни Русової. Вивчено діяльність у галузі позашкільної освіти, яку педагог розпочала в серпні 1918 року в період роботи в Міністерстві освіти, очоливши відділи дошкільної та позашкільної освіти. Подається коротка характеристика вкладу С.Русової у розвиток позашкільля, а також узагальнюються основні положення її концепції позашкільного виховання. Подається програма просвітительки, яку вона уклала зі своїми прибічниками, яка передбачала: вибір методів та прийомів позашкільної освіти, організація бібліотекарства, психологія народного театру, практика театральних вистав, музична справа, хори, позашкільна освіта школярів, історія Земських інституцій. Охарактеризовано «Просвіти» як найкращу форму для поширення освіти серед дорослого населення. Проаналізовано питання налагодження видавничої справи, яке передбачало: створення редакційно-видавничих комітетів, вимоги до книжок, організація на місцях «книжних комор», а також було проведено анкетування по вивченню книжних інтересів. Розкриваються шляхи реалізації по наданню методичної допомоги вчителям, яка проявлялася у створенні спеціальних двох місячних учительських курсів. Обґрунтовується роль Софії Русової в організації навчання та виховання, а також її внесок у розвиток позашкільної освіти дітей та дорослих, на основі чого і пропонує свою унікальну концепцію позашкільного виховання, яка є актуальною і на сьогоднішній день.

Ключові слова: Софія Русова, просвітителька, позашкільне виховання, концепція позашкільного виховання особистості, «Просвіта», бібліотекарство, екскурсійна справа, видавнича діяльність.

The author conducts the analysis the pedagogical heritage of Sofia Fedorivna Rusova in the article. The activity in the field of out-of-school education was studied, which the pedagogue began in August 1918, during her work in the Ministry of education, heading the departments of pre-school and school education. The brief description of S. Rusova's contribution into the development of out-of-school institutions, and also the main regulations of her concept of out-of-school education have been summarized. Theoretical and practical experience of S. Rusova, which was embodied in the construction of such system of education that would provide training and education for both children and adults, has been studied. The program, which she made with her supporters, has been offered. It included: choice of methods and techniques of out-of-school education, organization of librarianship, psychology of the national theatre, practice of theatrical performances, music business, choirs, of out-of-school education of schoolchildren, history of Zemstvo institutions. «Prosvita» as the best form for spreading education among adults has been characterized. The Ministry organized new and revived the old «Prosvitas», sufficiently financed them, but the result was insufficient due to the lack of educated managers and a shortage of books for popular reading. The questions of establishing publishing business has been analyzed, which included: creation of editorial and publishing committees, requirements for books, organization of «book depositories» and also the questioning to study the interests for books has been conducted. The ways of realization in providing methodological guidance to teachers have been revealed, which was manifested in creation of special two month teacher's courses. But these courses could not provide proper training, because they were limited to theoretical teaching, without practical work. That is why the Department of out-of-school education decided that in order to get the best training, separate Institute with one year course of preparation and proper professional curriculum is needed. The role of Sofia Rusova in organization of training and upbringing, as well as her contribution to the development of out-of-school education for children and adults has been grounded. On these bases the author offers

her unique concept of out-of-school education that is relevant and up to date.

Key words: *Sofia Rusova, enlightener, out-of-school education, conception of out-of-school education of personality, «Prosvita», library studying, excursion business, publishing activity.*

Постановка проблеми у загальному вигляді... Стратегічні завдання та напрями реформування позашкільної освіти, удосконалення діяльності позашкільних навчальних закладів вимагають відпрацювання нових підходів до підвищення кваліфікації педагогів, які працюють з різними віковими групами у позашкільних навчальних закладах. Цього вимагає актуалізація питання щодо визначення змісту та структури навчально-виховного процесу у позашкільному навчальному закладі відповідно до сучасних політичних, економічних та інших умов розвитку освіти України [1, с. 2–3].

В Державній національній програмі «Освіта» зазначено, що позашкільне навчання і виховання спрямоване на забезпечення потреб особистості у творчій самореалізації, здобуття умінь, навичок за інтересами, інтелектуальний і духовний розвиток, підготовку їх до активної професійної і громадської діяльності. Воно здійснюється позашкільними навчально-виховними закладами, навчальними закладами у позаурочний час, творчими, молодіжними об'єднаннями за місцем проживання, на підприємствах, у різних організаціях і установах [2, с. 27].

З огляду на важливість моменту, який пережив український народ, будуючи свою власну Державу, Міністерство Народної освіти визнає потрібним негайно вживати на місцях по всій Україні всі заходи для поширення освіти серед дорослої людяності. Позашкільна освіта справді потрібна всім, і тим, вона дає можливість задовольнити у захопленнях і вподобаннях всі верстви населення: дорослого і дитину, багатого та бідного, це «живий коректив шкільної схоластики, і тому темному дорослому людові, щоб збудити його творчі сили і підняти його свідомість» [3, с. 150].

Переймаючись проблемами освіти та виховання Софія Федорівна доводить велике значення позашкільної освіти, оскільки саме вона розвивається на вільному, незалежному ґрунті, не обмеженому ніякими закритими програмами, ніяким одноманітним планом. Вона має задовольнити вимогам того або другого гуртка людей, які шукають освіти, вона має прийти допомогти змаганням людяності тої або другої місцевості. Вона подає свою допомогу і дітям, і дорослим, і бідному, і багатому, і жінкам, і чоловікам; вона починається з грамоти, але кінчається викладами вищої науки, вона охоплює усі науки, усі знання, яких може побажати людина, яка прагне, до освіти, хоче здобути не лише наукову освіту, але й громадянську свідомість. Взагалі вона дає не лише одну науку, але й мистецтво, бо позашкільна освіта ставить собі метою дати особі, людяності гармонійний розвиток, в якому усі творчі сили людини були б викликані і мали змогу як найширше розвинути, виявити себе в чомусь реальному, або хоча б і тим привести користь, щоб поширити світогляд людини [4, с.166].

Аналіз досліджень і публікацій... За результатами вивчення бібліографії досліджень педагогічної спадщини нами було виявлено значну кількість наукової інформації, яка представлена бібліографічними довідниками, у окремих розділах книг з історії педагогіки, дисертаціях, фахових і публіцистичних статтях. Ці напрацювання широко застосовуються в сучасній науковій та педагогічній практиці.

Аналізуючи педагогічну спадщину Софії Федорівни Русової видно, що її життєвий шлях і творчість стали предметом дослідження низки дисертаційних робіт, в яких, зокрема, досліджуються її освітня діяльність та педагогічні погляди (І. Пінчук), участь у просвітницькому русі (Г. Груць), творча спадщина періоду еміграції (О. Джус), різні аспекти внеску діячки у розвиток дошкільної педагогіки (В. Сергеева, Н. Малиновська, З. Нагачевська, О. Пшеврацька), її дидактичні (О. Таран) та філософсько-освітні (О. Пеньковець) погляди, громадсько-політична діяльність (Л. Гонюкова) тощо.

Дані дослідження є свідченням багатогранності і недостатньої вивченості творчості С. Русової, оскільки кожен науковець, доводить її унікальність та невичерпність її праць та думок. Особистість Софії Федорівни притягує до себе увагу багатьох як тогочасних, так і сучасних дослідників, які знайшли своє відображення у висловах, думках, статтях, підручниках, посібниках тощо.

Але вивчення поглядів видатного педагога на проблеми позашкільної освіти лише розпочинається. Ідеї С. Русової, які стосуються ролі краєзнавчої роботи у вихованні дітей подає М. Соловей; В. Олійник розкриває погляди видатного педагога на роль шкільного свята як засобу виховання учнів; В. Федорченко і О. Костюкова аналізують її думки стосовно екскурсійної роботи в школі; над проблемами позашкільної освіти та виховання дітей у позашкільних навчальних закладах активно працює Г. Пустовіт, який видав ряд праць, серед яких навчальні посібники та монографії.

Формулювання цілей статті... Метою даної статті є аналіз діяльності Софії Русової в Міністерстві освіти періоду Директорії, а також формування концепції позашкільного виховання

особистості.

Виклад основного матеріалу... Початком діяльності просвітительки у галузі позашкільної освіти впевнено можна назвати саме той період, коли на початку серпня 1918 р. міністр освіти Стещенко офіційно запропонував Софії Федорівні очолити відділи дошкільної та позашкільної освіти. Міністерство освіти, на той час, ще не мало окремого помешкання, воно розташовувалось в кулуарах Центральної Ради. З захопленням С. Русова пише: «Весело було ставати до добре відомої мені теоретичної праці, але як її зорганізувати й провадити її на величезному терені цілої України? З Стещенко приємно було працювати; він молодий, жвавий націоналіст, не звертав великої уваги на формальний бік праці і переводив з усією рішучістю гасло «українізація народної освіти, всіх шкіл, всіх освітніх організацій»; він не визнавав жодних традицій щодо зв'язку з руською школою, боровся завзято з росіянами і навіть з так званими «малоросами», які не могли уявити собі, щоб наша освіта так одразу стала на свої власні ноги, без російської опіки. Ніхто з слідуєчих міністрів освіти не ставив так категорично і рішуче справу українського шкільництва, як Стещенко, і через нерішучість інших міністрів наша школа дуже багато програла. Я цілком співчувала моему шефові, але сама з жахом бачила, як для організації українських дитячих садків ніде не можна було знайти керівниць-українок» [5, с. 179–180].

Співпрацюючи з І. Стещенко, Софія Федорівна намагалася українізувати освіту у всіх школах й освітніх закладах. Окрім дошкільної та шкільної освіти, вона дбала і про поширення освіти серед дорослого населення, організовуючи нові та відроджуючи старі «Просвіти».

В цей період Софія Русова мала можливість максимально зосередитися на побудові освіти як для дітей так і для дорослого населення, проявити свій теоретичний та практичний педагогічний досвід, який накопичувала протягом усього життя.

Подібно до освітніх діячів і педагогів – її сучасників (М. Галущинський, А. Животко, С. Сірополько), Софія Русова чимало уваги зосереджувала на питання організаційного утвердження. Логічне відображення її погляди на організацію цієї ділянки освітньої роботи знайшли на Нараді діячів позашкільної освіти та дошкільного виховання 10-13 січня 1919 р., на якій вона виступила з доповіддю «Роль позашкільної освіти і її зв'язок зі школою» [6, с. 88].

Зокрема, Софія Федорівна, разом зі своїми прибічниками уклала програму з позашкільної освіти, що містила наступні положення:

1. Принципи, методи позашкільної освіти і історія її розвитку.
2. Бібліотекарство.
3. Психологія Народного Театру і його репертуар.
4. Практика театральних вистав.
5. Музична справа.
6. Організація хорів і їх репертуар.
7. Екскурсійна справа.
8. Позашкільна освіта школярів.
9. Історія Земських інституцій на Україні і їх сучасний склад [7, с. 50].

Зважаючи на те, що позашкільна освіта на Україні, через загальні причини, тривалий час була на початковому етапі, але разом з тим була і надзвичайно важкою і невідкладною потребою всього населення. Відділ, як орган центральний для всієї України, ініціативу в цій справі, тобто в справі організації цього великого діла взяв на свої плечі і вів його шляхом тісної координації своїх сил з силами місцевими, в яких мав надію зустріти для себе велику моральну і матеріальну підтримку [7, арк. 49].

Також при Департаменті Позашкільної освіти було створено Екскурсійний Відділ. Він допомагав у організації та регулюванні екскурсій, які мали велике значення при навчанні історії, природознавства та географії України тощо. Відділ видав рекомендації, в яких, приділяючи велику увагу навчально-виховному впливу, через унаочнене пізнання рідного краю, запропонував розширити види екскурсій, виділяючи такі як: історичні, природознавчі, економічні, естетичні, етнографічні тощо.

Екскурсійний відділ добре дбав про те, щоб екскурсійною діяльністю була охоплена вся територія України, незалежно від віку та статусу населення. Були розроблені тематики і маршрути екскурсій для дітей молодших класів, старших учнів, для робітників і гостей (іноземців). Екскурсійний відділ також забезпечував фінансування, виділення коштів для розвитку екскурсійної справи в Україні.

В періодичній пресі друкувалися відомості про організацію та проведення екскурсій, таким чином відділ прагнув зацікавити якомога більше народу до екскурсій.

Позашкільна освіта організувалася різними громадськими організаціями – земськими, міськими, культурно-просвітніми товариствами, кооперативами, «Просвітами», селянськими організаціями, волосними селянськими спілками і т. ін. [3, с. 227].

Дбаючи про те, щоб піднести освіту серед нашої темної української людяності на селі про ширення політичної і національної свідомості відчиняють різні просвітні інституції, а серед них перше місце займає «Просвіта», потім іде «Народній Дім», «читальні» і т.д. [8, арк. 25].

Найкращим культурно-національними осередками стали Народні Доми, саме тому і намагалися утворити їх якомога більше. Типів Народних Домів може бути кілька, а головних 3:

1. Невеличкий дім у невеличкому селі, дім у якому містяться лише головні освітні інституції – бібліотека, читальна, чайна з українським грамофоном і кафедрою чи маленьким помостом для промов і т.д.; крамниця кооперативу (якщо він є) і хата для завідувача. Це найпростіший тип народного дому, який бажано мати кілька на район або волость.

2. Другий тип бажано мати вже по волостях, на великих селах він вже містить в собі різні форми позашкільної освіти – бібліотеки і читальні, зал для вистав, викладів, лекцій, хату для завідувача і кооперативні установи – контора, льох, крамниця. Усе це вимагає хат 9–10.

3. Третій тип Народного дому будується вже по чималих містах – губернських і має містити в собі всі позашкільні форми освіти, поширюючи і розмір кімнат і їх чисельність. Вже має бути справжній палац, який стане красою і оздобою для міста. Треба ще взяти до уваги, що кожний тип народного дому, не є щось стале, закристалізоване: і разом з розвитком життя має розширятися і народний дім [9, арк. 10].

Найбільш придатними формами позашкільної освіти Міністерство Народної Освіти вважало вечірні школи й книгозбірні і постійно звертало увагу Повітових Народних Управ «Просвіт» на негайну організацію таких шкіл і книгозбірень по можливості по всіх селах. Наголошувало, щоб при вечірніх школах давалися інформаційні виклики, що правдиво освітлювали б політичне становище рідного краю. Скрізь, де організовані були б такі школи й книгозбірні, Міністерство Народної Освіти може асигнувати додаткову допомогу [10, арк. 5].

У книгозбірні повинні буди бути такі відділи: історіографічний, географічний, законодавчий, усіх нових законопроектів, як то земельних, робітничих, громадських, податкових, національних і інших сучасних питань; відділ сільського господарства координацій медицини і різних брошур щодо ремесла, а також відділ гімнастично-спортивний, військовий, музично-аматорський і красного письменства та карток і портретів видатних діячів і письменників [9, арк. 13].

В період діяльності Софії Русової в Міністерстві почали організовувати нові й відроджувати старі «Просвіти», оскільки саме в них вбачали найкращу форму для поширення освіти серед дорослого населення. Завдяки тому, що міністерство давало матеріальну допомогу, їх заснувалося дуже багато, однак через брак активних освічених керівників, брак книжок для народних бібліотек чинність багатьох «Просвіт» або зводилося нанівець, або виявлялася в самих тільки драматичних виставах. І саме цей нахил до театру по селах примусив Департамент увійти у зв'язок з Відділом Мистецтва, де була також секція народного театру [5, с. 180].

Турбувало питання і про видавничу справу. На вирішення цієї проблеми було запропоновано наступне:

1. Бажано утворити при всіх губерніяльних «Просвітах» редакційно-видавничі комітети.
2. Книжки потрібно видавати популярно-наукового характеру.
3. Губерніяльним «Просвітам» доручити організування на місцях книжних комор для потреб «Просвіт».
4. Розпочати при участі всіх провінціальних «Просвіт» анкету в видавничій справі.

Бажано звернути увагу на найкращу форму викладу і мову в популярних виданнях, а також не вживати дрібного друку [11, арк. 45].

В першому числі журналу «Вільна українська школа» за вересень 1917 р. надруковано «Покажчик до позашкільного самостійного читання» на 6 сторінках друку, а також перший список шкільних підручників, у якому подано тоді 43 назви [12, с. 90].

Увага приділялася не лише відкриттю шкіл, забезпеченню їх інвентарем, підручниками та навчальним приладдям, але й наданню методичної допомоги вчителям [13, с. 28].

Для позашкільної освіти не має підготовлених діячів, немає відповідної програми учительських інститутів. Її ігнорують, так само, як і програми учительських курсів. А вона ж має свої методи, свої засоби, вимагає певної освіти від осіб, які мусять навчати не дітей, а дорослих темних людей. Таку підготовку можуть дати лише фахові курси, які велись, наприклад, в Москві в Університеті Шанявського, упорядкованими деякими земствами в Росії. Але такі курси носили характер випадковий. Для організованої систематичної роботи, позашкільна освіта потребує і організованої систематичної підготовки.

Департамент позашкільної освіти двічі за цей рік упорядкував курси, 1-й в осіні 1917 р., і земства прохали повторити ці курси. Тепер влітку були знову улаштовані курси, які тяглися на протязі двох місяців, на які прибуло більше 200 слухачів. Ці двохмісячні курси теж не дали певної підготовки бо обмежувались теоретичними викладами, не були забезпечені ніякими пособіями, ні

бібліотеками і не провалилась практична праця, яка необхідна в цій діяльності. Через це Департамент Позашкільної Освіти упевнився, що для найкращої підготовки не малої кількості потрібно для українських діячів по позашкільній освіті потрібен окремий Інститут однорічного курсу, програм навчання якого ми докладаємо. Такий інститут мусів би бути частиною Педагогічної Академії, але позаяк такої Академії немає, а справ не жде, то Департамент звертає Вашу увагу на негайну потребу організувати такий інститут при тій або другій організації Вищої освіти – при Фребелівським інституті або при Університеті як українську Вищу фахову школу [9, арк. 5].

Програма 2-х місячних курсів для дорослих передбачала вивчення таких навчальних курсів: Історія України, Історія українського письменництва, Географія України, Географія чужих країн, Природознавство вкупі з сільським господарством, Гігієна, Політична економія, Суспільствознавство, Історія робітничого руху в східній Європі, в Росії і Україні [8, арк. 23].

Узагальнюючи думки просвітительки, видно, що основними завданнями позашкільної освіти є те, що «вона будується на ґрунті можливо широкої загальної освіти, ставить свої виклади, усю свою науку найближче до економічного громадянського життя, пристосовуючи свою працю до вимог кожної окремої місцевості. Вона йде усюди в найтіснішому контакті з завданнями місцевого життя з тим ступенем розвитку, на якому стоїть людність того або другого села. Головними формами проведення позашкільної освіти є вільний виклад, правдиве слово. До таких словесних викладів бажано мати усякі знаряддя наглядні, бо яке б те слово викладу не було просте і певне, мало підготовлена аудиторія не зрозуміє його так певно і ясно; а знаряддя велику мають силу, щоб виклади були ясні, докладні» [4, с. 149].

Ситуація в Україні змінилась після другої революції. В 1919 р. Міністерство освіти було перенесено до Кам'янка-Подільського, де вже функціонував Перший український університет на чолі з І. Огієнком. Софія Русова залишила роботу у Міністерстві, зневірившись у тому, що влада зможе відродити українську систему виховання.

Висновки... Таким чином, після призначення Софії Федорівни директором Департаменту позашкільної освіти Міністерства народної освіти УНР, просвітителька мала ще більшу можливість втілити в життя плани щодо покращення освіченості малого та дорослого люду.

Досліджуючи педагогічні погляди С. Русової, ми знаходимо чимало важливих думок щодо позашкільної освіти і виховання, зокрема, що саме позашкільна освіта може дати як дитині, так дорослому широкий світогляд. Позашкільна освіта не обмежена канонами та програмами, а навпаки, може забезпечити вільне, індивідуальне, відповідне потребам і інтересам тих, хто її потребує.

Основним напрямом діяльності Софії Русової в Департаменті дошкільної та позашкільної освіти є відродження національної системи освіти та розвиток таких позашкільних установ, які б давали освіту для усього українського народу, зокрема у селах.

Просвітителька доклала чимало власних зусиль і коштів для видання книг для дітей, для організації курсів та лекцій для вчителів, для відкриття осередків, що могли дати освіту народу. І об'їздивши майже всю Україну, скрізь намагалася донести українське слово до люду.

Найефективнішим засобом виховання та навчання Софії Русової вважає рідну мову, рідну пісню, читання українських книжок. Проте педагог була переконана, що навчання дасть гарні результати, коли воно буде проводитися не в приміщенні, а на природі, а саме організовані екскурсії до лісу, річки, степу тощо, де дитина буде мати можливість наживо тримати враження та переживання від побаченого. Саме це може вплинути на формування національної самосвідомості особистості.

До перспективних напрямів досліджень у даній сфері вважаємо за доцільне віднести такі проблеми: міждисциплінарні зв'язки у системі цілісного формування полікультурної компетенції та навичок міжкультурного спілкування в процесі підготовки магістрів; гуманістичні та гуманітарні основи сучасної полікультурної освіти.

Список використаних джерел і літератури/References:

1. Науменко Р. А. Позашкільний навчальний заклад – освітньо-виховна система / Р. А. Науменко, Л. І. Ковбасенко, О. С. Снісаренко. – К. : Інформ. Системи, 2009. – 32 с. / Naumenko R. A. *Pozashkilnyi navchalnyi zaklad – osvitno-vykhovna systema (Out-of-school educational establishment – educational-upbringing system)*, Kyiv, Inform. Systemy, 2009, 32 p. [in Ukrainian].

2. Державна національна програма «Освіта». Україна XXI століття. – К., 1994. – С. 27–28. / *Derzhavna natsionalna prohrama «Osvita». Ukraina XXI stolittia (State national program «Education». Ukraine of XXI century)*, Kyiv, 1994, pp. 27–28. [in Ukrainian].

3. Русова С. Ф. Вибрані педагогічні твори : у 4 кн. / С. Ф. Русова / заг. ред. Є. І. Коваленко; упоряд., прим.: Є. І. Коваленко, О. М. Таран. – Чернігів : РВК «Деснянська правда», 2008. – Кн. 3 – 240 с. / *Rusova S. F. Vybrani pedahohichni tvory : u 4 kn. (The Chosen pedagogical works)*, Chernihiv, RVK «Desnianska pravda», 2008,

book 3, 240 p. [in Ukrainian].

4. Русова С. Ф. Позашкільна освіта (продовження) / С. Ф. Русова // Вільна українська школа. – 1917. – № 3–4. – С. 166–169. / Rusova S. F. *Pozashkilna osvita (prodovzhennia) (Out-of-school education (continuation))*, *Vilna ukrainska shkola*, 1917, Vol. 3–4, pp. 166–169. [in Ukrainian].

5. Русова С. Ф. Мемуари. Щоденник / С. Ф. Русова. – К. : Поліграфкнига, 2004. – 544 с. / Rusova S. F. *Memuary. Shchodennnyk (Memoirs. Diary)*, Kyiv, Polihrafknyha, 2004, 544 p. [in Ukrainian].

6. Джус О. В. Творча спадщина Софії Русової періоду еміграції : [моногр.] – Івано-Франківськ : Плай, 2002. – 260 с. / Dzhus O. V. *Tvorcha spadshchyna Sofii Rusovoi periodu emigratsii (Creative inheritance of Sofii Rusova during the period of emigration)*, Ivano-Frankivsk, Plai, 2002, 260 p. [in Ukrainian].

7. ЦДАВО України. – Фонд 2581. – Опис 1. – Справа 157. – Аркуш 49–50. / TsDAVO Ukrainy, Fond 2581, Opys 1, Sprava 157, Arkush 49–50. [in Ukrainian].

8. ЦДАВО України. – Фонд 2582. – Опис 1. – Справа 190. – Аркуш 23–25. / TsDAVO Ukrainy, Fond 2582, Opys 1, Sprava 190, Arkush 23–25. [in Ukrainian].

9. ЦДАВО України. – Фонд 2201. – Опис 2. – Справа 398. – Аркуш 5–13. / TsDAVO Ukrainy, Fond 2201, Opys 2, Sprava 398, Arkush 5–13. [in Ukrainian].

10. ЦДАВО України. – Фонд 2201. Опис 2. – Справа 381. – Аркуш 5. / TsDAVO Ukrainy, Fond 2201, Opys 2, Sprava 381, Arkush 5. [in Ukrainian].

11. ЦДАВО України. – Фонд 2581. – Опис 1. – Справа 157. – Аркуш 45. / TsDAVO Ukrainy, Fond 2581, Opys 1, Sprava 157, Arkush 45. [in Ukrainian].

12. Васькович Г. Шкільництво в Україні (1905-1920 рр.) / Г. Васькович. – К. : Мандрівець, 1996. – 359 с. / Vaskovych H. *Shkilnytstvo v Ukraini (1905-1920 rr.) (Schooling in Ukraine (1905-1920))*, Kyiv, Mandrivets, 1996, 359 p. [in Ukrainian].

13. Стецюк В. Б. Культурно-Просвітницька діяльність земств Поділля у 1917-1920 рр. / В. Б. Стецюк // Культура, освіта та просвітницький рух на Поділлі у XVIII – на початку ХХІ ст.: зб. наук. праць. – Кам'янець-Подільський. – 2006. – Том 6. – С. 26–39. / Stetsiuk V. B. *Kulturno-Prosvitnytska diialnist zemstv Podillia u 1917-1920 rr. (Cultural-enlightment activity of zemstvos of Podillia in 1917-1920)*, Kamianets-Podilskyi, 2006, Part 6, pp. 26–39. [in Ukrainian].

Дата надходження статті: «13» квітня 2016 р.

Стаття прийнята до друку: «27» квітня 2016 р.

Рецензенти:

Берека В. – доктор педагогічних наук, професор

Руснак С. – доктор педагогічних наук, професор

Дяков Інна – методист сектору навчальної роботи Хмельницького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, e-mail: innad1811@ukr.net

Diakov Inna – methodist of sector of educational work of Khmelnytskyi Regional Institute of Postgraduate Education, e-mail: innad1811@ukr.net

Цитуйте цю статтю як:

Дяков І. Формування концепції позашкільного виховання особистості в умовах діяльності Софії Русової в Міністерстві освіти періоду Директорії / Інна Дяков // Педагогічний дискурс. – 2016. – Вип. 20. – С. 62–67.

Cite this article as:

Diakov I. Forming of Conception of Out-Of-School Education of Personality in the Conditions of Activity of Sofia Rusova in Ministry of Education during the Period of Directory, *Pedagogical Discourse*, 2016, Issue 20, pp. 62–67.